

Вылучаецца ў прыродазнаўчых тэрмінасістэмах і група тэрмінаў, у якіх вельмі складана вызначыць матывацыю і асацыятыўныя сувязі, паколькі ў іх аснову былі пакладзены не самыя інфарматыўныя, неістотныя адзнакі. Напрыклад: *братаяўка* (аднагадовая паўпаразітычная расліна сямейства залознікавых); *каралёк* (птушка атрада вераб'іных); *кастало́м* (двух- і шматгадовая травяністая расліна сямейства бурачнікавых); *перавозчык* (птушка сямейства сяўцоў атрада сеўцападобных).

Цяжкасьць вызначэння зыходнага першапачатковага значэння тлумачыцца, магчыма, тым, што назва, перанесеная на новы прадмет ці з'яву, раней функцыянавала ці функцыянуе зараз у мове з першасным метафарызаваным значэннем. На падставе пэўных асацыяцый яе ўзялі для назвы новага прадмета. Сэнсавыя пераходы могуць адбывацца неабмежавана, у сувязі з чым характарыстычная прымета ў кожным новым слове атрымлівае новыя адценні. Кожны наступны семантычны знак усё больш аддаляецца ад першапачатковай характарыстычнай прыметы, што ўскладняе выяўленне асацыятыўных сувязей паміж аб'ектам і матывацыяй пераносу.

Калі б у аснове метафарызацыі заўсёды ляжалі самыя істотныя, ярка выражаныя прыметы пазнаваемага паняцця, то не ўзнікала б праблема высвятлення асацыятыўных сувязей. А паколькі выяўленню іх папярэднічаюць скрупулёзныя і глыбокія этымалагічныя і семантычныя даследаванні, то гэта сведчыць пра тое, што «істотная прымета» — паняцце ўмоўнае і індывідуальнае. Характарыстычная прымета і асацыятыўныя сувязі — вынік уяўленняў, якія ўзніклі ў батанікаў ці заологаў у працэсе пазнання і іменавання адпаведнага аб'екта.

Большасць прыродазнаўчых тэрмінаў вызначаецца правільна арыентаванымі асацыяцыямі. Аднак існуе група і так званых няправільна арыентаваных тэрмінаў. Напрыклад, *валі́ры* (род лятучых мышэй сямейства лістаносаў). Гэтая назва не адпавядае характару жыўлення. Вампір корміцца насякомымі і пладамі. Тут назіраецца супрацьпастаўленне плана зместу плану выражэння. У тэрмінасістэмах падобныя назвы выкарыстоўваюцца традыцыйна як ўмоўна замацаваныя за пэўнымі аб'ектамі. Сапраўдныя ж крывасмокі — гэта лятучыя мышы родаў *Desmodes* і *Diphylla*.

Метафарызацыя ў прыродазнаўчай тэрміналогіі — працэс, характэрны перш за ўсё для канкрэтнай лексікі. Метафарычнае утварэнне на базе абстрактнай лексікі — з'ява значна менш прадуктыўная. Можна сцвярджаць, што метафарызацыя — актыўны від семантычнага ўтварэння ў тэрміналагічных сістэмах прыродазнаўчых навук.

Т. М. САЎЧУК

КАНСТРУКЦЫІ НЯЗГОДЫ Ў ТЭКСТАХ РУСКІХ І БЕЛАРУСКІХ НАРОДНЫХ КАЗАК

У сітуацыях просьбы, запрашэння, парады, прапановы волевыяўлення (і мэтавыя ўстаноўкі) адрасанта стымулююць яго суб'екта да таго ці іншага дзеяння. Рэплікай-рэакцыяй у пабуджальных моўных сітуацыях можа быць адмоўны адказ.

Самым частотным спосабам рэалізацыі гэтай інтэнцыі ў рускіх і беларускіх казках з'яўляюцца фразы са словам *нет* (бел. *не*). Выказаная такім чынам нязгода або адмова з'яўляецца рэакцыяй на просьбу, якая можа мець розную ступень інтэнсіўнасці (ад самой мяккай да катэгарычнай) і быць або выражанай дзеяслоўным імператывам (рус. «Попелуй меня», — говорит голубь голубке. «Нет, ты меня позабудешь...» (А2, 204))¹, або прадстаўленай у форме пытання (бел. «Калеўна пытае: — Можа, гэты ручнік прадажны? — Не... не прадажны, але заветны» (ЧК1, 515)).

З дапамогай адмоўнага слова перадаецца таксама адмоўны адказ а) на просьбу аб дазvole што-небудзь зрабіць, г. зн. забарона (рус. «Матюшка! Позволь мне потянуться», — «Нет, душечка!..» (А2, 381)); б) на рознага роду прапановы (бел. «...дзед гаворыць дачцы: — Будзем з табою, дачушка, жаніцца! — Не, татулька...» (КЖ, 326)); в) на запрашэнне

суб'єдніка (рус. «Пойдем в лес погуляем.» — «Нет, кум, не до гулянья.» (А1, 76)); г) на тую ці іншую парадз (бел. «— Пажалей ты сябе, Кацігарошка, і ўвайдзі адсюль, пакуль яшчэ жыў... — Не! Не за гэтым я сюды прыйшоў...» (ЧК1, 226)).

Формула *нет/не* з'яўляецца стылістычна нейтральнай і дамініруе ў сінанімічным радзе этыкетных сродкаў, якія служаць для выражэння інтэнцыі адмовы. Розныя сэнсавыя і стылістычныя адценні, ступень ветлівасці выказвання, якое змяшчае гэту формулу, вызначаецца яе лексічным акружэннем. Слова *нет/не* можа спалучацца ў рэпліцы з іншымі канструкцыямі адмовы, што істотна не ўплывае на іх значэнне і характар функцыянавання, аднак выказванне з падвоенай адмовай становіцца больш катэгарычным.

Другім спосабам рэалізацыі інтэнцыі адмовы, які шырока і разнастайна прадстаўлены ў рускіх і беларускіх казках, з'яўляецца ўжыванне канструкцый з дзеясловам у форме 1-й асобы будучага часу з адмоўнай часціцай *не*. Яны маюць адценне катэгарычнасці, з'яўляюцца недастаткова ветлівымі. Дзеяслоўная форма з адмоўем ужываецца ў адказ на просьбу ў мяккай форме (бел. «Аж прыбгае ліска: — Пеўніку, — кажа, — адчыні мне. А пеўнік: — Не, не адчыню» (КЖ, 66)); на патрабаванне, загад (рус. «Разбойник стучится в избу: «Пусти меня, а то я тебя зарежу!» — «Не пущу...» (А3, 88)). Такім жа чынам афармляецца адмова на запрашэнне-заахвочванне да сумеснага дзеяння і розныя прапановы (рус. «Жена моя милая! Пойдем со мной в деревню...» — «Я в деревню неиду...» (А2, 417), бел. «— Ну, дзеўка, будзем цяпер жаніцца! — Не, не буду я жаніцца...» (ЧК2, 250)).

Дзеяслоўнай форме 1-й асобы будучага часу з адмоўем не ў рэпліцы-рэакцыі адпавядае форма 2-й асобы загаднага ладу ў складзе рэплікі-стымула або форма 2-й асобы абвеснага ладу ў спалучэнні з пытальнай часціцай (калі просьба-пабуджэнне перадаецца пытальнай канструкцыяй). Утвараюцца суадносныя пары, тыпу рус. *иди, ступай, поди — не пойду; дай ли — не дам*; бел. *пусці — не пушчу, не адпушчу; ці ўзнясеш — не ўзнясу*.

У беларускім моўным матэрыяле прадстаўлены выпадкі, калі імператыву адпавядае аналітычная форма будучага часу дзеяслова з адмоўем у рэпліцы адказу, напрыклад: *заб'еце — не будзем біць, задушэце — не будзем душыць, сабярэ — не буду сабіраць*.

У рускіх тэкстах у значэнні будучага іншы раз ужываюцца дзеясловы цяперашняга часу, напрыклад: *приходите — не идем, неидем; пойдем, ступай, поди — не иду, неиду*.

Для рэалізацыі інтэнцыі адмовы нярэдка выкарыстоўваюцца выразы, якія прыдаюць ёй яркую мадальную афарбоўку. Перш за ўсё, гэта фразы з дзеясловам *не могу* (бел. *не магу*), якія могуць быць аформлены па-рознаму. У казках ужываюцца і поўныя канструкцыі з выяўленым суб'єктам адмовы і інфінітывам, які адпавядае дзеяслову з рэплікі-стымула (*Я не могу + інфінітыў*), і розныя мадыфікацыі, што ўзнікаюць пры элімінацыі аднаго з кампанентаў — асабовага займенніка (*Не могу + інфінітыў*) ці інфінітыўнай часткі (*Я не могу*). Пашырана таксама ўжыванне толькі мадальнага дзеяслова з адмоўем (*Не могу*).

Такім спосабам афармляецца ветлівы адказ на просьбу, якая выражаецца імператывунай або пытальнай структурай (рус. «Полюбился Змей Горыныч царевне, кричит ему: «Лети сюда через реку!» — «Не могу перелететь.» (А2, 101), бел. «— Можа вы пусцілі б нас на нач? — ...не магу нідзе вас пусціць» (ЧК2, 321)). У беларускіх казках так можа перадавацца адмоўны адказ на розныя прапановы («Кажа крулеўна: — Будзем цяпер жаніцца. Ён кажа: — Не магу...» (ЧК2, 170)) і запрашэнні («— Ну, што, — кажыць бязрукі на бязногага, — каб пайшлі мы ўмесце? — Я ж не магу...» (ЧК1, 394), «— Сядзем у караб, паедзем у маё царства!.. — Я не магу адправіцца ў ваша царства.» (ЧК2, 37)).

Нязгода з просьбай або прапановай можа рэалізоўвацца ў канструкцыях з прэдыкатывам *нельзя* (бел. *няможна, нельга*): рус. «Продай мне весь товар.» — Нельзя, по заказу» (А3, 54), бел. «— Ты, брат, будзь тут жыві! — Не, брат, нямажна» (ЧК1, 402), «— Давай пасмотрым. — Ай... нельга» (ЧК2, 394).

У ілюстрацыйным матэрыяле прадстаўлены розныя мадэлі такіх

канструкцый. У рускіх казках для выражэння катэгарычнай адмовы нярэдка выкарыстоўваецца спалучэнне прэдыкатыва з прыслоўем *никак*, якое набывае ўстойлівы характар і функцыянуе як самастойная формула: «Не оставляй нас, Булат-молодец!..» — «*Никак нельзя*, Василиса Кирбитьевна!» (А1, 371), «Нельзя ли как-нибудь, бабушка, доставить меня на верхний свет?» — «Нет, батюшка Иван-царевич, *нельзя никак!..*» (А1, 452).

Канструкцыі такога тыпу могуць пашырацца за кошт уключэння інфінітыва, які адпавядае форме загаднага ладу ў складзе рэплікі-стымула. Больш звычайнай з'яўляецца постпазіцыя інфінітыва ў адносінах да прэдыкатыва. У выпадку прэпазітыўнага ўжывання катэгарычнасць выказвання ўзрастае. Напрыклад: бел. «— Адчыні, ужо будзе мне тут ляжаць. — *Няможна адчыніць*» (ЧК1, 312), рус. «Продай мне, бабушка, твои жерновцы.» — «Нет... *продать нельзя*» (А2, 35).

Фразы з прэдыкатывам *нельзя/няможна, нельзя* могуць змяшчаць указанне на суб'ект стану, што памякчае характар выказанай інтэнцыі, напрыклад, рус. «Поезжай, братец, ты поймай мне этого мужика!» — «Нет, барин, *мне никак нельзя!*..» (А3, 180), бел. «— На бок, — крычыць панскі кучар. — Едзьце вы сабе на бок, — *мне не можна!*» (СБК, 155).

У рускіх і беларускіх тэкстах для перадачы ветлівай адмовы выкарыстоўваюцца разгорнутыя канструкцыі з прэдыкатывам, утвораныя пры кантамінацыі апісаных вышэй мадэлей, якія ўключаюць у свой склад і асабовы займеннік, і інфінітыўную частку. Напрыклад, рус. «Нет, барин, *нельзя* нам тебя *пустить*» (А3, 106), бел. «— *Мне няможна* цябе *браць* з сабою...» (КЖ, 188).

Нежаданне адрасата прымаць якую-небудзь прапанову, запрашэнне, рабіць тое, аб чым просяць, выражаецца з дапамогай фраз з мадальным дзеясловам *не хочу* (бел. *не хачу, не хочу*). Адмова, якая перадаецца такім чынам, не з'яўляецца ветлівай: рус. «Змей... зовет его [цыгана] обедать, а он с сердцем отвечает: «Не хочу!» (А1, 330), бел. «Дурань ідзе да папа і кажа: — Бацюшка, уставай хутчэй: маці ўмірае, трэба яе выпавядаці. А поп кажа: — Не хачу» (СБК, 142).

У рускіх і беларускіх казках інтэнцыя адмовы як нежадання што-небудзь рабіць часцей за ўсё перадаецца з дапамогай дзеяслоўнай формы з адмоўем. Аднак мадальны дзеяслоў *не хочу/не хачу* можа ўжывацца ў складзе дзвюх розных моўных канструкцый: *Я не хочу* + інфінітыў; *Я не хочу* + назоўнік або займеннік у родным склоне. Першая з іх скарыстоўваецца, як правіла, у адказ на просьбу або запрашэнне, другая — у адказ на розныя прапановы суб'екта: дапамогі, узнагароды, сваіх паслуг. У моўным матэрыяле прадстаўленыя як поўныя канструкцыі, так і іх мадыфікацыі, якія ўзнікаюць пры элімінацыі асабовага займенніка. Напрыклад: рус. «Нет, батюшка, я за него *идти не хочу*» (А1, 274), бел. «Бабка гаворыць: — ...астанься ў мяне, будзеш маёй дачкой. — *Не хачу*, — гаворыць, — *усякім служыць!*» (ЧК2, 228), «— Я ж дам табе сотню дзенег... — Я *дзенег не хачу!*» (ЧК2, 108), «Вазьмі ад мяне многа грошай... — *Не хачу... тваіх грошай*» (ЧК2, 33).

Калі адрасат не адчувае патрэбы ў тым, што яму прапануюць, ён можа перадаць сваю адмову з дапамогай выразу *не надо, не надобно* (бел. *не трэба, не нада*): рус. «...[солдат] говорит своему товарищу: «Бери и ты!» Отвечает царь: «Нет, брат, не надобно...» (А3, 86), бел. «— Сыноч, можа б ты памыўся з дарогі?.. — Не нада, мама» (ЧК2, 176).

У структурных адносінах канструкцыя з прэдыкатывам *не надо/не трэба* часта змяшчае ўказанне на суб'ект і мае ў сваім складзе форму роднага ці назоўнага склону, якая называе тое, ад чаго ці ад каго адмаўляецца адрасат. Катэгарычнасць адмовы павялічваецца, калі ў склад канструкцыі ўводзіцца асабова-прыналежны займеннік *твой*, або асабовы займеннік *ты*, проціпастаўленыя форме займенніка 1-й асобы ў значэнні суб'екта: бел. «— Бяры грошай многа, колькі хочаш... — *Мне не трэба тваіх грошай*» (ЧК2, 32), рус. «Журавль, возьми меня замуж.» — «... *мне тебя не надо!*» (А1, 103).

Аналіз моўнага матэрыялу дазваляе вылучыць рад фактараў, якія ўплываюць на характар выражаемай інтэнцыі, на ступень этыкетнасці выказвання. Перш за ўсё, гэта гарызантальнае разгортванне рэплік. Пашырэнне рэплікі адмовы адбываецца часцей за ўсё як абгрунтаванне

прычыны адмовы, што забяспечвае ветлівую танальнасць зносін, напрыклад, рус. «*Нет, мне некогда, на скорую руку посылают*» (А2, 366), бел. «*Не магу, хвора я матка, трэба несці яблыкi для маткі*» (ЧК2, 169). Такі ж эфект дасягаецца, калі пры разгортванні рэплік выказваюцца прапановы ў інтарэсах субяседніка, або перасцярога. У іншых выпадках гарызантальнае пашырэнне можа перадаваць псіхалагічны стан адрасата або змяшчаць негатыўную характарыстыку субяседніка, перадаваць эмацыянальна-адмоўныя адносіны да яго. Гэта надае сітуацыі зносін паніжаную, грубую танальнасць: рус. «*Купеческий сын рассердился: «Черт тебя возьми с этим товаром! Не надо мне ни денег, ни девицы»*» (А2, 222), бел. «— *Твая шыя і сinya і крыва, і сама ты гарбата; такая мне не трэба!*» (КЖ, 255). Лексіка-граматычныя сродкі і прыёмы такога пашырэння рэплік адмовы вельмі разнастайныя і патрабуюць асобага разгляду.

Значным фактарам у складзе канструкцыі адмовы з'яўляецца форма зваротка. Выбар яе ў многім абумоўлены характарам адносін паміж субяседнікамі, эмацыянальна-псіхалагічным фактарам і цесна звязаны з танальнасцю зносін. Так, звароткі са станоўчай адзнакай заўсёды змякчаюць адмову, ужываючыся як у высокай танальнасці (падкрэслена-ветлівай, паважлівай): рус. «*Нет, батюшка Иван-царевич, нельзя никак!...*» (А1, 452), бел. «*Нет, панна-царэўна, прадаць яе я не магу*» (ЧК1, 348), так і ў зніжанай (фамільярна-сяброўскай, інтымна-давяральнай): рус. «*Нет, голубчик! Это для меня стоит дорого*» (А2, 177), бел. «Э-э... не трэба, *мая сокка!*» (СБК, 148). Звароткі з адмоўнай адзнакай (якія зафіксаваны толькі ў беларускіх казках) робяць адмову няветлівай, грубай і рэзкай, выказваючы груба-фамільярныя або варожыя адносіны камунікантаў: «*А не, кулішча-дурнішча, мае санкі плохенькія!*» (КЖ, 284), «*Не! Я цябе, нячыстая сіла, не пушчу...*» (ЧК2, 93).

Факультатыўнымі пашыральнікамі канструкцыі адмовы з'яўляюцца, акрамя звароткаў, часціцы і выклічнікі. Узмацняльныя часціцы прыдаюць адмоўнаму адказу катэгарычны характар, напрыклад: рус. *Нет же, Не хочу и двух стад, Не надо и двух табунов, Не дам тебе ни единой, Нет тебе ни одной*: бел. *Я ж не магу распісацца, я ж неграматын, Нет тебе спакою ни на адзін час*.

Павышаную эмацыянальнасць, адценне катэгарычнасці прыдаюць выказванню розныя выклічнікі, якія выкарыстоўваюцца ў беларускіх казках: *А не, мы самі змелем, А не, як ты будзеш араць? А, гэтага я не магу даць, Га, не паеду! А-а, не прадам, Ай, нельга, Ай не, куды мы паедзем без яго? Ды не, не пусцім, Ну, гэта ўжо не дам, Не, божжа сахрани! Не паеду, барані божжа!*

Ужыванне паўторнага спалучальнага злучніка *ни...ни* (бел. *ні...ні*) пры аднародных членах у складзе канструкцыі адмовы ўзмацняе інтэнсіўнасць выражаемай інтэнцыі: рус. *Не надо мне ни злата, ни серебра*; бел. *Не, не хачу ні вашага золата, ні паперак, Ну, мне не трэба ні грошы твае, ні хлеб, ні дом, Нет, мы тут не можам цябе ні накарміць, ні напайць*.

Катэгарычны характар прыдаюць выказванню ўстойлівыя выразы з адмоўем: рус. *Ни за что не отдам, Ни за какие деньги не продам*; бел. *Ні за што не паеду, Нігдачкі не прадам*.

Эмацыянальна-экспрэсіўную афарбоўку, павышаную катэгарычнасць адмоўны адказ набывае пад уплывам лексіка-сінтаксічных прырашчэнняў, якія маюць устойлівы характар: рус. *Нет, и не проси — нельзя, Сколько ни проси, сколько ни плачь — ни за что не отдам; Я лучше умру, от отца, от матери не уйду; Я в деревню найду, лучше здесь помру; Не хочу! Я лучше за черта пойду*; бел. *Лучша мяне убейце, а я не вылезу*.

Важным у рэпліцы з'яўляецца месца дзеяслоўнай формы ці прэдыкатыва з адмоўем. Змяшчэнне адмоўя ў канцы фразы прыдае выказванню катэгарычны характар, напрыклад: рус. «...я в избу не пойду» (А3, 118), «...я генералом быть не желаю» (А2, 363), «...мне твоего ничего не надо» (А3, 81), «Нет, баран, у тебя шуба тепла; ты и так переживешь. Не пушу!» (А1, 92); бел. «Мы табе кабылы цягаць не будзем!» (СБ, 343), «...прадаць яе я не магу» (ЧК1, 348), «Я дзене не хачу!» (ЧК2, 108).

Фактарам, які павышае інтэнсіўнасць выказвання, уплывае на яго стылістычную афарбоўку і ступень этыкетнасці перадаваемай інтэнцыі, з'яўляюцца спалучэнне некалькіх канструкцый у адной рэпліцы-адмовы.

Такая з'ява больш характэрна для беларускіх казак. Магчыма паўтарэнне адной і той жа канструкцыі, або спалучэнне розных яе мадыфікацый: «*Не хачу, не хачу*: здрадзілі вы майго мужа, здрадзіце вы і мяне!» (ЧК2, 114); «*Не можне, паночку...* бо сапсуецца. *Не можне казаць*, пакуль пан не разлічыць мяне!» (СБК, 221).

У рэпліку адмовы могуць уваходзіць розныя канструкцыі: «— На другі срок *астацца*, то не *магу і грошай не хачу*» (ЧК2, 112); «— Сабяры нас, дзевушка. — *Не буду сабіраць. Вы мне не нада*» (ЧК2, 228); «— Дзевушка, падой мяне. — *Не хачу, не буду*, мае рукі баляць!» (ЧК2, 228).

Магчыма ўжыванне двух і больш адмоўяў у адной рэпліцы: рус. «...не испугаться ли нам здесь?» — «*Нет, нет, не хочу!*» (А2, 325); бел. «— *Не, не...*скрыначкі не *адда*м табе» (ЧК1, 248); «— *Не, паночак, не!* Едзьце вы сабе на бок, — *мне не можна!*» (СБК, 155).

Пры выражэнні адмовы выкарыстоўваецца, як правіла, адзін з дадатковых моўных сродкаў, якія павышаюць ілакутыўную сілу выказвання. Адбор іх праводзіцца з улікам умоў канкрэтнай сітуацыі і эмацыянальна-псіхалагічнага фактару. Аднак магчыма спалучэнне некалькіх з пералічаных вышэй фактараў у адным моўным акце. Такія выказванні перадаюць павышаную эмацыянальнасць, экспрэсіўнасць, уласціваю гутарковай мове казак. Напрыклад: рус. «Ах ты, чудо-юдо обжорливое! Я сам в сутки ем по одной уточке, а ты чего захотел! Не дам тебе ни единой!» (А1, 394); «Нет, цапля, мне тебя не надо! Не хочу жениться, не беру тебя замуж. Убирайся!» (А1, 103); бел. «— Што ты? — кажыць. — Барані божа, куды я паеду?.. Я, — кажыць, — ні за што не паеду, барані божа!» (ЧК1, 421); «Не хачу я ні злата, ні серабра, не аддам я яе ні за што!» (ЧК2, 545).

Кожны з разгледжаных спосабаў выражэння адмовы, маючы свае асаблівасці функцыянавання, выкарыстоўваецца ў той ці іншай моўнай сітуацыі, што не азначае, аднак, жорсткай замацаванасці яго за канкрэтнай сітуацыяй. Як правіла, камунікатыўны намер перадаецца гаворачым па-рознаму ў залежнасці ад абставін зносін, ад узаемаадносін з суб'ектамі, ад псіхалагічнага становішча ў час моўнага акту. Разам з тым тая ці іншая формула ў залежнасці ад кантэкста ўжывання набывае розныя сэнсавыя і стылістычныя адценні, што абумоўлівае магчымасць яе скарыстоўвання ў розных камунікатыўных сітуацыях.

¹ Умоўныя скарачэнні цытуемых выданняў (лічба пасля коскі абазначае нумар старонкі ў тэксце):

А1 — Народные русские сказки А. Н. Афанасьева: В 3 т. М., 1957. Т. 1.

А2 — Т. 2; А3 — Т. 3.

КЖ — Казкі пра жывёл і чарадзейныя казкі. Мн., 1971.

ЧК1 — Чарадзейныя казкі. Мн., 1973. Ч. 1.

ЧК2 — Чарадзейныя казкі. Мн., 1978. Ч. 2.

СБК — Сацыяльна-бытавыя казкі. Мн., 1976.

А. К. СЫЧОВА

СТРУКТУРНА-СЕМАНТЫЧНАЕ РАЗГОРТВАННЕ АФАРЫЗМА Ў СКЛАДАНАЕ ВЫКАЗВАННЕ (на матэрыяле беларускай і рускай баск)

Байка як сатырычны жанр мае ярка выяўленую прагматычную накіраванасць. Ядром байкі з'яўляецца аўтарскі афарызм ці маральная сентэнцыя. Уздзеянне афарызма на чытачоў узмацняецца пры яго разгортванні ў складанае выказванне.

У тэксце байкавай «маралі» афарызм бывае прадстаўленым у двух ці болей варыянтах, якія часам страчваюць адметнасці сваёй семантыкі і зліваюцца ў адно абагуленае выказванне. Інакш кажучы, варыянты афарызма выступаюць у выглядзе цэльнай семантычнай адзінкі. Параўнайце: /а/ *Не трэба носамі фанабэрыста круціць*, /б/ *Бо хто перабірае — Той можа усё згубіць* (Валасевіч. Чапля); /а/ *Кто самолюбием чрез меру поражен, Тот мил себе и тем, чем он другим смеешон*; /б/ *И часто тем ему случается хвалиться, Чего бы должен он стыдиться* (Крылов. Апеллес и Осленок)¹.